

Вплив механізмів психологічного самозахисту на особистісні утворення та поведінкові моделі підлітків

Kyrpenko T.M. Influence of psychological self-defense mechanisms on personal formation and behavior model of teens / T.M. Kyrpenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 198–210.

Т.М. Кирпенко. Вплив механізмів психологічного самозахисту на особистісні утворення та поведінкові моделі підлітків. Проаналізовано наукові джерела, присвячені проблемі захисної поведінки підлітків та особистісній безпеці загалом. Визначено, що психологічний самозахист складається із системи захисних дій особистості, що включає ситуаційні захисні автоматизми, копінг-стратегії, компенсації, які виступають поведінковим проявом адаптації.

Констатовано, що в підлітковому віці труднощі адаптації можуть спричинюватися різними видами акцентуацій, підвищеною емоційністю через спонтанність соматичних, фізіологічних, конституційних змін. Встановлено, що одним із діагностичних критеріїв порушення соціальної адаптації виступають міжособистісні стосунки. Визначено, що на добір способів опанування підлітками впливають індивідуально-психологічні особливості: акцентуації, рівень тривожності, тип мислення, особливості локусу контролю, спрямованість особистості.

Зроблено висновок про те, що для формування адаптивного психологічного самозахисту підлітків необхідно розвивати наступні здібності: гнучкість, толерантність до змін в навколишньому середовищі, творчу активність, адекватно сприймати індивідуальні особливості, здатність до саморегуляції діяльності та емоційних станів, конструктивно вирішувати зовнішні й внутрішні конфлікти.

Встановлено необхідність формування у підлітків психологічних якостей, які забезпечуватимуть особистісну стійкість відносно дії стресогенних чинників (позитивне самоставлення і самооцінка, впевненість у своїх силах, оптимістична життєва позиція, позитивне мислення, тощо); активізацію внутрішніх резервів особистісного розвитку; розвиток адаптивних здібностей та формування життєтворчих здібностей, які передбачають здатність орієнтуватись у різноманітних життєвих ситуаціях і досягати особистісних та навчально-професійних цілей.

Ключові слова: психологічний самозахист, підліток, адаптація, акцентуація, особистість, спілкування, тривожність, конфлікт, копінг-поведінка, комунікації, емоції, стрес.

Т.М. Кирпенко. Влияние механизмов психологической самозащиты на личностные образования и поведенческие модели подростков. Проанализированы научные источники, посвященные проблеме защитного поведения подростков и личностной безопасности в целом. Определено, что психологическая самозащита состоит из системы защитных действий личности, которая включает ситуационные защитные автоматизмы, копинг-стратегии, компенсации, которые выступают поведенческим проявлением адаптации.

Констатировано, что в подростковом возрасте трудности адаптации могут быть вызваны различными видами акцентуаций, повышенной эмоциональностью из-за спонтанности соматических, физиологических, конституционных изменений. Установлено, что одним из диагностических критериев нарушения социальной адаптации выступают межличностные отношения. Определено, что на выбор способов совладания подростками влияют индивидуально-психологические особенности: акцентуации, уровень тревожности, особенности локуса контроля, направленность личности.

Сделан вывод о том, что для формирования адаптивной психологической самозащиты подростков необходимо развивать следующие способности: гибкость, толерантность к изменениям в окружающей среде, творческую активность, способность адекватно воспринимать индивидуальные особенности, саморегуляция деятельности и эмоциональных состояний, способности конструктивно решать внешние и внутренние конфликты.

Установлена необходимость формирования у подростков психологических качеств, обеспечивающих личностную устойчивость относительно воздействия стрессогенных факторов (положительное самотношение и самооценка, уверенность в своих силах, оптимистичная жизненная позиция, позитивное мышление и т. д.); активизацию внутренних резервов личностного развития; развитие адаптивных способностей и формирования жизнотворческих способностей, которые предполагают способность ориентироваться в различных жизненных ситуациях и достигать личных и учебно-профессиональных целей.

Ключевые слова: психологическая самозащита, подросток, адаптация, акцентуация, личность, общение, тревожность, конфликт, копинг-стратегии, коммуникации, эмоции, стресс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. При аналізі досліджень психічних процесів, пов'язаних із психологічним самозахистом, ми спиралися на результати досліджень В. Андрусенко [1], Е. Берна [4], В. Вілюнаса [3], Е. Каструбіна [4], О. Леонтьєва [1], З. Фрейда [9], К. Юнга [1] та інших. Виокремлюються такі по-

няття як: фізичний, психічний та правовий самозахист, самозахист у політичній, економічній, соціальній та духовній сферах суспільства. Отже, проблема психологічного самозахисту є актуальною для систем будь-якого рівня організації, включаючи людину та створювані нею соціальні об'єднання. Міждисциплінарний характер проблеми дослідження визначає важливість її для соціальної психології та може слугувати методологічною основою досліджень у суміжних областях науки. Результати досліджень проблеми психологічного самозахисту підлітків дозволяють збагатити також наукові знання в області закономірностей людської діяльності, проблем взаємостосунків людини та середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємозв'язку особистості та суспільства перебуває в полі зору багатьох психологічних шкіл. Проблеми в спілкуванні ґрунтуються на глибинних внутрішньоособистісних проблемах. Проблеми спілкування розглядались у теорії об'єктних відносин (У. Байон [4], М. Балінт [3], Д. Віннікот [4], О. Кернберг [4], М. Кляйн [4], Р. Спітц [1], В. Фейрнберн [4]); теорії інтерперсонального підходу (Г. Салліван). Б. Ломов [8] підкреслював, що «... психічні явища формуються, розвиваються та проявляються в процесах діяльності та спілкування...» [1, С. 289]. Вивчення опанувальної, захисної поведінки особистості ведеться у віковому діапазоні від дошкільного дитинства до старості (І. Нікольська [2], Р. Грановська [4], 2000; С. Хазова [2], 2002; О. Куфтяк [4], 2002; Т. Крюкова [4], 2004; І. Ветрова [4] 2009).

Різні дослідники виділяють і досліджують різноманітні чинники, зосереджуючи свою увагу або на індивідуальних, або на середовищних чинниках, що визначають розвиток і становлення захисної поведінки. Проблеми саморегуляції поведінки у перехідному віці присвячені роботи М. Боришевського [3], в яких доводиться, що раціональне управління психологічними механізмами саморегуляції поведінки підлітків визначає їхній особистісний розвиток.

Мета статті полягає у визначенні впливу механізмів психологічного захисту на поведінкові стратегії підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічний самозахист характеризує здатність особистості вирішувати протиріччя між вимогами навколишнього середовища та її можливостями. Він визначається ступенем соціальної інтеграції індивіда, що дозволяє задовольняти базові життєві потреби (біологічні, духовні, матеріальні). Феноменологія конкретного механізму

самозахисту проявляється у стереотипній поведінковій моделі. Нормальне функціонування механізмів психологічного самозахисту забезпечує стабільність, упорядкованість індивідуальної картини світу, реальної або викривленої у відповідності з прийнятими суб'єктивними стандартами сприйняття.

Спираючись на аналіз психологічних досліджень, можна констатувати, що феномени свободи, автономії, самодетермінації сьогодні є ключовими при вивченні мотивації поведінки та особистості. Короткий аналіз досліджень проблем онтогенезу підлітка дозволяє зробити висновок про те, що в науці склався стійкий інтерес до динамічних характеристик розвитку фізіології та особистості підлітків. Концепції часом мають досить полярний характер, хоча загальними позиціями у всіх дослідників є розуміння незвичайності, пластичності та проблемності цього віку та тих викликів, які приховуються в ньому.

Відповідно до теорії психоаналізу, рушійною силою поведінки людини є її соціальне оточення. Згідно теорії Е. Фромма [1] людина має двоїсту природу, тобто, одночасно прагне бути незалежною та не в змозі бути одинокою. За Е. Фроммом [1], це фатальна основа міжособистісних стосунків. В сучасних соціально-психологічних дослідженнях зазначається, що прогресивні зміни в механізмах соціально-психологічного відображення, способах поведінки, видах діяльності людини зумовлені єдністю соціальних впливів з природними можливостями індивіда. Одним із діагностичних критеріїв порушення соціальної адаптації виступають міжособистісні відносини. Надання такого статусу цілком допустимо, враховуючи, що в основі міжособистісних відносин лежить емоційний компонент. Народження та розвиток даних відносин безпосередньо залежать від міжособистісної привабливості й обумовлені не стільки об'єктивними умовами, скільки суб'єктивною потребою в спілкуванні та задоволенні цієї потреби.

Одна із головних тенденцій перехідного віку – переорієнтація підлітка з батьків, вчителів і взагалі старших на однолітків, більш або менш рівних собі за статусом. У життєдіяльності старших школярів важлива роль належить їхньому спілкуванню з ровесниками. У розширенні сфери спілкування реалізується потреба переживати нові враження, набувати новий досвід, відчувати себе у новій ролі, а також потреба у його вибірковості, самовиявленні та розумінні з боку інших. Задоволення цих потреб пов'язане з глибокими особистісними переживаннями школярів.

Мотивами неформального спілкування у парі та в групі є пошук найсприятливіших психологічних умов для комунікативної взаємодії, очікування співчуття і співпереживання, потреба у щирості та єдності у поглядах, самовираженні. Однак підліткова комунікація часто буває егоцентричною, оскільки потреба у самовиявленні, розкритті своїх переживань домінує над інтересом до почуттів і переживань іншого, що зумовлює взаємну напруженість у стосунках, незадоволеність ними.

Соціально-психологічною детермінантою становлення й розвитку особистості старшокласника в процесі соціалізації є діяльно-опосередкований тип взаємовідносин, який складається в референтно-значущій групі (або групах). У старшокласників поряд з навчанням провідною діяльністю виступає особлива діяльність зі встановлення інтимно-особистісних стосунків — діяльність спілкування.

Вітчизняні психологи відмічають нерозривний зв'язок діяльності та спілкування в якості базових категорій психології (С. Рубінштейн [1], Б. Ломов [8]). Міжособистісна взаємодія, спілкування в підлітковому віці є провідною діяльністю, а криза цього віку пов'язана з комунікативними протиріччями. Емоційні труднощі, пов'язані з труднощами соціальної адаптації, вимагають своєчасної корекції. В науковій літературі відмічається зростання тривожності серед дітей і підлітків (Н. Гаранян [4], Є. Ільїн [4], Ю. Ханін [6], А. Холмогорова [7]). Тривожність негативно впливає на розвиток та соціальну адаптацію особистості. Ці труднощі провокують особистісні проблеми самовизначення та самореалізації в житті, що вказує на необхідність розвитку спеціалізованої психологічної допомоги підліткам. Процес соціалізації зумовлений безліччю різних факторів та формується під впливом як зовнішнього світу, так і внутрішніх імпульсів. Загострюються дитячі фобії та страхи. Переважають соціальні фобії, що можуть призводити до відмови від спілкування, ізоляції.

У якості основного визначення спілкування – це взаємодія людей, зміст якої є взаємний обмін уявленнями, інформацією і т. ін. з ціллю встановлення певних взаємовідносин. Як відомо, потреба в спілкуванні та взаємовідносинах з іншими людьми стає в підлітковому віці більш гострою і напруженою, ніж в попередні періоди дитинства. Потреба в спілкуванні є у кожній нормальної людини. Чим старша дитина, тим більше їй властива потреба в контакті з іншими людьми, в спілкуванні з ними. Відомий психолог О. Бодальов [4] справедливо відзначає, що спілкування є таким видом взаємодії, в якій особи, що беруть участь у вза-

емодії, своїм зовнішнім виглядом і поведінкою завжди мають сильний вплив на думки і відчуття один одного, причому, тоді як один з них, вступаючи в контакти з оточуючими, без жодних зусиль створює хороше ставлення до себе, інші – вносять напругу, провокують розвиток негативних емоцій у контактуючих з ними людей.

Взаємини з однолітками знаходяться в центрі життя підлітка. Переважання у підлітків захисних механізмів, що фальсифікують або спотворюють сприйняття реальності, сприяє формуванню агресивних, дезадаптивних копінг-стратегій та зумовлює розвиток дезадаптивної, іноді делінквентної поведінки, перешкоджають успішній міжособистісній взаємодії; індивідуально-психологічні особливості особистості підлітків (акцентуації, високі показники тривоги, фрустраційної напруги) свідчать про труднощі соціальної та психологічної адаптації підлітків.

Процес соціально-психологічної адаптації можна охарактеризувати наступними поняттями: взаємодія особистості з середовищем, засвоєння норм і цінностей колективу, вироблення зразків поведінки та спілкування, формування позитивного ставлення до соціальних норм. Термін «адаптація» походить від латинського *ad* – «К»; *aptus* – «придатний, зручний»; *aptatio* – «згладжування»; *adaptatio* – «пристосування». Психологічний словник трактує адаптацію особистості як постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища і як результат цього процесу [4].

На думку В. М'ясищева [5], система взаємовідносин складає ядро особистості. Ця система формується під впливом віддзеркалення свідомістю людини навколишньої дійсності. Негативний нервово-психічний стан людини частіше за все виявляється пов'язаним із соціальними явищами, тобто емоційний стрес є невід'ємною частиною соціальної адаптації людини. Існують характеристики особистості, які визначають успішність адаптації людини в найрізноманітніших умовах. Ці характеристики формуються в процесі всього життя людини, і до їх числа передусім слід віднести такі: рівень нервово-психічної стійкості, самооцінку особистості, відчуття своєї значущості для оточуючих, рівень конфліктності, досвід спілкування, морально-етичну орієнтацію, орієнтацію на вимоги найближчого оточення.

За Д. Ельконіним [1] провідна діяльність підліткового віку – інтимно-особистісне спілкування, за Д. Фельдштейном [1] – суспільнозначуща діяльність. Л. Божович [9] вказує на те, що в підлітковому віці формується новий рівень самосвідомості, праг-

нення до самоствердження, самовираження та самовиховання. Одна із головних тенденцій перехідного віку – переорієнтація спілкування з батьками, вчителями, взагалі зі старшими, на більш-менш рівних за станом.

Підлітковий розум, за Е. Еріксоном [9], – це розум мораторію (відстрочення), психологічної стадії між дитинством та дорослістю, між засвоєною мораллю та етикою, яку ще потрібно розвинути. Це ідеологічний розум. Вони знаходяться у пошуках соціальних цінностей, що є основою ідентичності. Тіло та Его повинні навчитися справлятися з *нуклеарними* конфліктами (конфлікт між базисним відчуттям довіри та недовіри, між ініціативою та відчуттям провини), аби не уникати особистісного досвіду через страх втратити Его. Небезпека цієї стадії – *ізоляція*, уникання контактів, що зобов'язують до близькості.

Емоційно-особистісне благополуччя включає: позитивне самоставлення, відсутність тривожності, фрустрації, страхів, досягнення узгодженості з оточуючим середовищем [9]. Емоційна сфера підлітків характеризується підвищеною збудливістю і реактивністю, різкою зміною настрою, що пов'язано з перебудовою гормональних і фізіологічних процесів властивий пубертатному періоду. В цьому віці переважає ситуативна поведінка, яка з дорослішанням змінюється із захисної на більш конструктивну. Адже, захисна поведінка характеризується несвідомістю та пасивністю поведінки, проте емоційно за силою близька до афекту. Щоб навчитися долати складні кризові ситуації, необхідно враховувати три умови: усвідомлювати можливі труднощі, володіти засобами ефективного управління цими труднощами та вчасно їх використовувати. Психологічний захист та копінг-поведінка – це найважливіші форми адаптаційних процесів та реагування особистості на стресові ситуації.

В основі зниження успішності, зміни поведінки, виникнення афективних переживань і т. ін. лежить порушення відносин підлітка з однолітками, як правило, не усвідомлюється ні батьками, ні самими підлітками, або ж порушення спілкування з однолітками бачиться в низці інших порушень і так само не розцінюються як їхнє джерело й причина.

Відносини з людьми лякають через непередбачуваність поведінки, коли суб'єкт не впевнений, що заслуговує на увагу, схвалення та любов. Йому важко відповідати взаємністю та симпатією. В процесі індивідної соціалізації людина корегує свої установки, інтереси, потреби, діяльність, формує власне «Я». Формування особистості відбувається як ззовні, так і з середини

за допомогою механізмів самосоціалізації, саморегуляції та самозахисту. В підлітковому віці відбувається зміщення центру регуляції ззовні в середину, формуються механізми саморегуляції та самодетермінації.

А. Мудрик [4] вважає, що потреба в спілкуванні з однолітками, яких не можуть замінити батьки, виникає у дітей рано та з віком посилюється. Вже у дошкільників відсутність суспільства однолітків негативно позначається на розвитку комунікативних здібностей і самопізнання. Аналізуючи емоційну функцію спілкування підлітків, А. Мудрик [4] підкреслює: «Спілкування – найважливіша детермінанта емоційних станів людини. Весь спектр людських емоцій виникає і розвивається в умовах спілкування людей...» [4, С. 12].

І. Кон [1] вважає, що психологія спілкування у підлітковому віці ґрунтується на основі протирічливого переплетіння двох потреб: потреби у відособленні та потреби у приналежності, включеності в якусь групу чи спільноту. Розмови дітей, спілкування один з одним навчають жити в колективі, навчають мовному контакту, цікаво розказувати, висловлювати думку з того або іншого приводу, сперечатися, доводити. Все це надзвичайно важливо для їхнього майбутнього життя.

Однією з головних психологічних труднощів підлітків є схильність пояснювати свої невдачі в спілкуванні не конкретними ситуаціями, а своїми нібито неодмінними особистісними якостями. Така установка паралізує спроби встановлення нових контактів, з урахуванням минулих помилок. Якщо в інших сферах життя, наприклад, в навчанні, вони тверезо оцінюють причини своїх успіхів і переживань, і, навчившись на своїх помилках, можуть досягти високих результатів, то у сфері спілкування вони особливо вразливі. Негативна установка перетворюється на прогноз, що самореалізується: «У мене все одно нічого не вийде».

Психологи Л. Божович [1], І. Кон [1], В. Столін [1] вважають, що важливу роль в спілкуванні підлітка грає самооцінка. Вона викликається необхідністю в об'єктивному знанні себе і своїх якостей трудової діяльності і спілкування. На їхню думку, саме такі підлітки з нерозвиненим самопізнанням, низькою самооцінкою особливо важко переносять значні психологічні труднощі. Підліткам дуже допомагає, коли їм розказують про них, про те, що з ними відбувається, чому вони нерідко випробовують незрозуміле для них роздратування, досаду і т. ін. Їм дуже потрібні доброзичливі, але не нав'язливі поради.

Міжособистісне спілкування підлітка виконує певні психологічні функції. У спілкуванні з дорослими вони засвоюють цілі та мотиви поведінки, суспільно значущі критерії оцінок тощо. Спілкування з однолітками сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, груповій соціалізації, в той же час є певним випробуванням себе в особистісній сфері. Саме спілкування в групі однолітків впливає на емоційну сферу підлітка та становлення особистості загалом. Спілкування в цей період стає самоціллю, коли підлітки можуть реалізувати власні інтереси, власну думку, коли формується уявлення про себе та навколишній світ.

Якщо у підлітка спілкування з оточуючими склалися не зовсім вдало (немає друзів, конфліктні відносини з однолітками або дорослими), то це відображається на пізнанні самого себе. Воно або затримується, або його результат буває невідповідним дійсності. І те й інше негативно позначається на становленні особистості. Самооцінка підлітка формується під впливом тих моральних цінностей і вимог, які прийняті в колі однолітків.

Акцентуації характеру впливають на певні порушення у сфері міжособистісних стосунків. Так, при гіпертимній акцентуації характеру – найпоширенішої серед старшого шкільного віку – виражена реакція емансипації й високий рівень конформності, прояв у системі відносин рис мужності створюють основу для виникнення соціальної дезадаптації, ризику алкоголізації й наркотизації підлітка.

Проблеми в міжособистісних відносинах сприяють появі комплексів, змушують шукати визнання підлітка як особистості в кримінальному середовищі, релігійних сектах, часто є однією з головних причин прийому наркотиків, алкоголю. Акцентуації характеру найчастіше призводять до конфліктів, заважають навчальному процесу й створюють труднощі в міжособистісних стосунках. З точки зору психології спілкування, *психологічний самозахист* – це закономірність міжособистісних відносин, яка виявляється в тому, що людина надає дуже великого значення власній психологічній безпеці та самозахисту від посягань на неї. При цьому людина часто зневажає психологічну безпеку інших. Комбінації механізмів самозахисту можуть бути як ефективними, так і неефективними відносно часу, простору, ситуації та спілкування.

Підліткам взагалі характерний дисбаланс в системі психологічного самозахисту, а саме – дефіцит конструктивних проблемно-орієнтованих стратегій та часте використання неадаптивних захисних механізмів. В залежності від домінування захисних чи копінгових стратегій, а також їхнього напруження, психологіч-

ний самозахист може бути гнучким, адаптивним, адекватним ситуації або незрілим, стереотипним, не адаптивним. Надмірне використання захисних механізмів призводить до нерозвиненості репертуару свідомих стратегій подолання. Це свідчить про необхідність надання превентивних психопрофілактичних заходів, націлених на гармонізацію особистості підлітків, покращення комунікативних функцій та рівня їхнього здоров'я в цілому. Рушійні сили особистісного розвитку підлітка визначаються подоланням протиріч між фізичним, психічним, соціальним та духовним розвитком.

Основними цілями розвитку адаптивного психологічного самозахисту особистості та розвитку стресостійкості мають бути наступні: сформулювати потребу в усвідомленні значущості самопізнання задля успішної життєдіяльності; допомогти усвідомити та сформулювати сенс та цінності власної діяльності на особистісному рівні; навчити прогнозувати власне майбутнє задля успішної адаптації в постійно змінюваному навколишньому світі. Головною метою корекційно-розвивальної роботи з підлітками має бути їхнє особистісне зростання, розвиток позитивних особистісних особливостей, корекція особливостей, що заважають соціальній адаптації.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Констатовано, що в підлітковому віці труднощі адаптації можуть спричинюватися різними типами акцентуацій, підвищеною емоційністю, спонтанністю соматичних, фізіологічних, конституційних змін. Зазначається, що процес спілкування в підлітковому віці є провідною діяльністю, а криза цього віку пов'язана саме з комунікативними протиріччями.

Визначено також, що психологічний самозахист складається із системи захисних дій особистості, який включає ситуаційні захисні автоматизми, копінг-стратегії, компенсації, які виступають поведінковим проявом адаптації. Встановлено, що формування адаптивного психологічного самозахисту підлітків повинно реалізовуватися з урахуванням низки психологічних умов: урахування індивідуально-психологічних особливостей підлітків, створення ситуацій успіху, розвитку позитивного самосприйняття підлітків, формування толерантності до складних життєвих ситуацій, усвідомлення власного особистісного потенціалу, формування когнітивного оцінювання життєвих проблем тощо. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в розробці відповідного методичного апарату діагностичного й формувального впливів для різних вікових груп.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л. И. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита / Л. И. Анцыферова // Психология социальных ситуаций / сост. Н. В. Гришина. – СПб. : Питер, 2001. – С. 155–314.
2. Бодров В. А. Личностная детерминация развития и преодоления психологического стресса / В. А. Бодров // Совладающее поведение. Современное состояние и перспективы / под ред. А. Л. Журавлёва, Т. Л. Крюковой, Е. А. Сергиенко. – Москва : Изд-во ИП РАН, 2008. – С. 235–256.
3. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 26–32.
4. Бохонкова Ю. О. Психологічні особливості сприйняття підлітком стресової ситуації та адаптація до неї / Ю. О. Бохонкова // Зб. наук. праць: Філософія. Соціологія. Психологія. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2011. – Вип. 16. – Ч. 1. – С. 121–128.
5. Ващенко І. В. Досвід дослідження зв'язку пізнавальної активності підлітків з особливостями міжособистісного спілкування / І. В. Ващенко; Харків. держ. пед. ін-т. – Харків, 1993. – 66 с.
6. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра : монографія / Ольга Миколаївна Корніяка. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
7. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика : навч. посібник / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : Професіонал, 2007. – 416 с.
8. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – С. 35–280.
9. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. – К. : ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
10. Lazarus R. S. Stress appraisal and coping/ R. S. Lazarus, S. Folkman. – New York : Springer, 1984. – P. 22–46.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ancyferova L. I. Lichnost' v trudnyh zhiznennyh uslovijah: pereosmyslivanie, preobrazovanie situacij i psihologicheskaja zashhita / L. I. Ancyferova // Psihologija social'nyh situacij / sost. N. V. Grishina. – SPb. : Piter, 2001. – S. 155–314.

2. Bodrov V. A. Lichnostnaja determinacija razvitija i preodolenija psihologicheskogo stressa / V. A. Bodrov // Sovladajushhee povedenie. Sovremennoe sostojanie i perspektivy / pod red. A. L. Zhuravleva, T. L. Krjukovoj, E. Boryshevs'kyy M. Y. Psykholohichni mekhanizmy rozvytku osobystosti / M. Y. Boryshevs'kyy // Pedahohika i psykholohiya. – 1996. – № 3. – S. 26–32.
3. Bokhonkova Yu. O. Psykholohichni osoblyvosti spryynyattya pidlitkom stresovoyi sytuatsiyi ta adaptatsiya do neyi / Yu. O. Bokhonkova // Zb. nauk. prats': Filosofiya. Sotsiolohiya. Psykholohiya. – Ivano-Frankivs'k : VDV TsIT, 2011. – Vyp. 16. – Ch. 1. – S. 121–128.
4. Vashchenko I. V. Dosvid doslidzhennya zv'yazku piznaval'noyi aktyvnosti pidlitkiv z osoblyvostyamy mizhosobystisnoho spilkuvannya / I. V. Vashchenko; Kharkivskyi derzhavnyi pedahohichnyi instytut. – Kharkiv, 1993. – 66 s.
5. Korniyaka O. M. Psykholohiya komunikatyvnoyi kul'tury shkolyara : monohrafiya / Ol'ha Mykolayivna Korniyaka. – K. : Milenium, 2006. – 336 s.
6. Lozhkin H. V. Psykholohiya konfliktu: teoriya i suchasna praktyka : navch. posibnyk / H. V. Lozhkin, N. I. Pov'yakel'. – K. : Profesional, 2007. – 416 s.
7. Lomov B. F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii / B. F. Lomov. – M. : Nauka, 1984. – S. 35 – 280.
8. Maksymenko S. D. Psykholohiya osobystosti : pidruchnyk / S. D. Maksymenko, K. S. Maksymenko, M. V. Papucha. – K. : TOV «KMM», 2007. – 296 s.
9. Lazarus R. S. Stress appraisal and coping/ R. S. Lazarus, S. Folkman. – New York : Springer, 1984. – P. 22–46.

T.M. Kyrpenko. Influence of psychological self-defense mechanisms on personal formation and behavior model of teens. The article envisages the current problem of self-regulation of behavior in the transition to adulthood. The scientific resources devoted to the problem of protective behavior of teenagers and personal security as a whole are analysed. The psychological self-defense is defined to consist of a system of protective actions of the personality, which includes situational protective automatisms, coping- strategies, compensations, which serve as the behavioral manifestation of adaptation.

It is stated that the process of communication during teen's age is the leading activity, and the crisis of that age is associated with communication contradictions. It is ascertained there are little constructive behavior strategies and the frequent use of non-adaptive defense mechanisms.

It was stated that teenagers' difficulties of adaptation may be caused by different types of accentuation, heightened emotionality because of spontaneity of somatic, physiological, constitutional changes. The interpersonal relationships are determined to be one of the diagnostic criteria for violations of social adaptation.

It is found that the choice of ways to overcome teenagers is influenced by individual and psychological characteristics: accentuation, the level of anxiety, features the locus of control, orientation of the personality. It was concluded that for the formation of adaptive psychological self-defense of teenagers one need to develop the following abilities: flexibility, tolerance to changes in the environment, creativity, adequate perception of the individual characteristics, self-regulation of emotional states, constructiveness in resolving internal and external conflicts.

The necessity to form the psychological qualities of teenagers is established to provide: stress tolerance, positive self-attitude, self-esteem, self-confidence, positive thinking, development of adaptive abilities. One must also create a need for self-knowledge, the importance of personal activities, the ability to predict the future.

Key words: psychological self-defense, teenager, adaptation, accentuation, personality, intercourse, anxiety, conflict, coping-behavior, communications, emotion, stress.

Received October 15, 2014

Revised November 17, 2014

Accepted December 06, 2014

УДК 616-059+616-05+159.972

I.A. Коваль

irenekoval@bigmir.net

Діагностика і диференційна діагностика гострого стресового розладу та посттравматичного стресового розладу в загальномедичній практиці

Koval I.A. Diagnosis and differential diagnosis of acute stress disorder and posttraumatic stress disorder in general medical practice / I.A. Koval // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 210–219.
